

#### СЕКЦІЯ IV

### ПРОБЛЕМИ АГРАРНОГО, ЗЕМЕЛЬНОГО, ЕКОЛОГІЧНОГО ТА ПРИРОДНОРЕСУРСОВОГО ПРАВА В УМОВАХ ВІЙНИ

*Харитоновна Тетяна Євгенівна,*

*д.ю.н, професор, завідувач кафедри аграрного, земельного  
та екологічного права Національного університету  
«Одеська юридична академія»*

#### АЛЬТЕРНАТИВНА ЕНЕРГЕТИКА: ПРАВОВІ ТЕНДЕНЦІЇ В УМОВАХ ВІЙНИ

В умовах загострення енергетичної кризи в Україні та світі в результаті ведення воєнних дій особливо актуалізується питання щодо швидкого пошуку альтернативних шляхів забезпечення енергетичних потреб населення та промисловості. У цьому контексті надзвичайно важливим є вже добре окреслена зміна політико-правового ставлення до атомної енергетики. При цьому історія довіри та популярності атомної енергетики у світі є, напевно, однією з найбільш суперечливих: від глибокого засудження до віри у всемогутність. Для України використання атомної енергії зберігає надзвичайно важливе значення – саме на її долю випадає генерування близько половини усієї енергії в державі, при цьому вартість такої енергії найнижча.

Слід зазначити, що відношення до ядерної енергетики в світі неоднозначне: з одного боку, атомна енергетика сприяє декарбонізації як основній меті кліматичних амбіцій та Green Deal, з іншого боку, атомна енергетика сама по собі є джерелом потенційної екологічної загрози. Можна виділити три течії у науковій доктрині, які кардинально по-різному оцінюють майбутнє ядерної енергетики в контексті екологізаційних змін. Першу течію можна назвати *проатомною*, і вона представлена ученими, які вбачають абсолютно органічне існування атомної енергетики в новому екологічно зміненому світі. Слід зазначити, що екологічний рух у світі ще з 80-х років активно виступає проти будівництва нових реакторів. Однак з часом «промисловці

навчилися представляти реактор як «зелений» проект, який зменшить викиди вуглекислого газу».

Друга течія є радикально *антиатомною*, вона сформована науковими позиціями про екологічну ворожість ядерної енергетики та необхідність її згортання у рамках реалізації Green Deal. Зокрема, така позиція підтримувалася на державному рівні у Німеччині, в якій було прийняте рішення про поступове припинення цивільного використання ядерної енергії до 31 грудня 2022 року. У Франції відповідно до Закону про перехід енергії до зеленого зростання (2015) запровадили певні законодавчі механізми для згортання атомної енергетики.

Третя течія об'єднує *помірковано* налаштованих учених, які пропонують ранжувати енергетичні проблеми у контексті їх екологічної загрози. Передусім, пропонується спрямувати зусилля на декарбонізацію енергетики, тобто вирішувати проблеми використання викопного палива. Компенсувати згортання традиційної енергетики у рамках такого підходу пропонується саме за допомогою ядерної енергії, принаймні «до того, як відновлювана енергія буде масштабована». Ця позиція також доводиться результатами сучасних досліджень, які вказують на те, що внесок ядерної енергії у зменшення викидів CO<sub>2</sub> та боротьбу із глобальним потеплінням є більшим, ніж внесок відновлюваної енергії.

Після аварії на японській Фукусімі у 2011 році багато урядів критично переглянули свої ядерні політики. Зокрема, були прийняті принципові антиядерні рішення у деяких європейських країнах. Однак зміни об'єктивних економічних, політичних та соціальних умов у світі, спровоковані війною в Україні, змусили суттєво переглянути відношення до атомної енергетики. Так, влітку 2022 року в ЄС було прийнято рішення про визнання інвестицій у природний газ та атомну енергетику такими, що відповідають концепції сталого розвитку за дотримання певних умов. Це означає, що вже з 2023 року може набуті чинності таксономія – список технологій, які інвестори зможуть просувати на ринку як такі, що допомагають у боротьбі зі зміною клімату. Фактично, йдеться про перегляд правового статусу атомної енергетики: від екологічно ворожої діяльності до екологічно сприятливої.

Такі зміни матимуть більш ніж серйозні наслідки. Зокрема, у багатьох європейських країнах відновлюються та/або активізуються ядерні енергетичні програми: Франція інвестує мільярди у розробку

та спорудження атомних електростанцій нового покоління; Швеція переглянула рішення відключити свої атомні електростанції; Британія буде нові; Німеччина зберігає свої функціонуючі атомні електростанції, які планувала закрити цього року. На тлі європейських метаморфоз досить серйозно виглядає амбіційна ядерна програма Китаю, який планує будівництво цілої низки нових атомних електростанцій по всій країні.

В Україні подальший розвиток атомної енергетики отримуватиме нові форми. Зокрема, у листопаді 2022 року було анонсовано початок цікавого пілотного проекту «Чисте паливо в Україні з малими модульними реакторами», відповідно до якого планується будівництво малого модульного реактору, який орієнтований на виробництво чистого водню та аміаку і передових технологій електролізу в Україні.

Відповідні тенденції щодо трансформації відношення до атомної енергетики матимуть відображення в європейському законодавстві. Постає закономірне питання про подальший вектор розвитку українського права у цій сфері. Наразі однозначних рішень не прийнято, однак науковий аналіз дозволяє спрогнозувати кілька можливих шляхів:

- включення атомної енергетики до числа видів альтернативної (із внесенням відповідних змін до енергетичного законодавства);
- передбачення окремих спеціальних протекційних механізмів, спрямованих на створення сприятливих умов для розвитку атомної енергетики (без надання їй правового статусу альтернативної);
- збереження статусу-кво (ігнорування процесів, що відбуваються в європейському законодавстві щодо визнання атомної енергетики різновидом «зеленої» та кліматично сприятливої, та збереження енергетичного законодавства на нинішньому рівні розвитку);
- згортання атомної енергетики на території України, всупереч тенденціям, виявленим у ЄС.

На нашу думку, кожен з потенційних варіантів розвитку законодавства у сфері регулювання атомних енергетичних відносин заслуговує глибокого опрацювання та визначення позитивних і негативних наслідків. Перебуваючи у складних воєнних умовах, Україна не може дозволити собі ігнорувати власні інтереси, сліпо слідуючи кліматичним та політичним амбіціям інших країн. Найбільш бажаним слід

визнати розробку власного, наукового виваженого та обґрунтованого шляху удосконалення енергетичного законодавства, що враховує національні проблеми, пріоритети та цілі.

**Кірін Роман Станіславович,**

*д.ю.н, доцент, провідний науковий співробітник  
Державної установи «Інститут економіко-правових  
досліджень імені В. К. Мамутова НАН України»*

## **ПРОБЛЕМИ ВІДШКОДУВАННЯ МІЛІТАРНО-ЕКОЛОГІЧНОЇ ШКОДИ МІЖНАРОДНИМИ ІНСТРУМЕНТАМИ**

У зверненні українського парламенту про необхідність здійснювати фіксацію та документування вчинених РФ екологічних злочинів (далі – екозлочинів) [1], йдеться, серед іншого, про те, що формування доказової бази щодо кожного з екозлочинів має відбуватися, поперше, за участі незалежних міжнародних організацій. По-друге, цей процес повинен здійснюватися відповідно до вимог судових органів або міжнародних незалежних комісій.

В якості прикладу останньої згадано про Компенсаційну комісію Організації Об'єднаних Націй (далі – КК ООН) (*The United Nations Compensation Commission, UNCC*), яка була утворена згідно із Резолюцією Ради Безпеки ООН № 692 (1991) від 20 травня 1991 р. [2].

Посилаючись на власні резолюції № 674 (1990) від 29.10.1990 р., № 686 (1991) від 02.03.1991 р. та № 687 (1991) від 03.04.1991 р., щодо відповідальності Іраку за будь-які збитки, шкоду, включаючи шкоду природному середовищу (далі – ПС) та виснаження природних ресурсів, завданих внаслідок його незаконного вторгнення та окупації Кувейту, Рада Безпеки ООН постановила заснувати Фонд та КК ООН, зазначені у п. 18 резолюції № 687 (1991) від 03.04.1991 р., під управлінням Ради керуючих. Механізм компенсації вказаних втрат передбачав виплати Іраком до Фонду КК ООН, які здійснювалися за рахунок відрахувань від продажу іракської нафти та нафтопродуктів.

Експерти Міжнародної благодійної організації «Екологія-Право-Людина» детально проаналізували кувейтський досвід роботи КК ООН та вказали на деякі важливі напрямки роботи України на міжнародному рівні, а саме заклик до ООН та Ради безпеки ООН щодо